

Speciellt för "Världspressen".

Stormakter och småstater

Av professor HERBERT TINGSTEN.

ME^D DEN traditionella uppdelningen i småstater och stormakter ha ofta följt föreställningar om de båda statstypernas skilda väsen och natur. Liberala och humanitära författare ha prisat småstaterna som frihetens och fredens sanna hemvist, medan stormakterna betraktats som tyranniets och våldspolitikens representanter. I den sekellånga debatt, som förts i denna fråga, ha exempelvis Rousseau och Cobden hört till småstaternas försvarare. Bland de politiska tänkare, som man brukar kalla maktfilosofer, har en på liknande synpunkter byggd uppskattning av stormakterna gjort sig gällande. Treitschke, som framhåller maktsidan hos staten, förklarar att den stora staten har "det ädlare anlaget" och talar om "det uppenbart löjliga, som ligger i småstatens väsen".

Tankegångar, som i grunden äro av samma art, även om de tillämpats på annat sätt, ha starkt framträtt i svensk utrikesdebatt, icke minst under mellankrigsperioden och det nuvarande världskriget. Vid en genomgång av pressen under 1920- och 1930-talen finner man ständigt uttryck för tanken, att småstaterna enligt sin natur företräda rättens och fredens principer och överhuvud verka för de ideella kraven i internationell politik. Stormakterna åter sägas vara bestämda av maktsträvanden och materiella intressen; om de

arbets för rätt och fred är det endast emedan de för tillfället finna detta förenligt med sina storspolitiska mål. Småstaterna äro goda och godtrogna, stormakterna onda och illusionslösa. Många gånger resonerar man om de båda kategorierna, som om det gällde enskilda personer med klart skilda karaktärsegenskaper. Ett slags småstatskoalition mot de stora staterna har stundom betraktats som den enda vägen att nå rättvisa och trygghet. På ett samtidigt klart och måttfullt sätt kommer hela denna inställning till synes i en tidningsartikel som publicerades under den upprörda debatten kring Nationernas förbund år 1923: "Den världsopinion, som efter hand skall kunna samla sig till resning mot de mäktigas övervåld måste... helt visst i första rummet utgå från och bäras upp av de mindre staterna, i synnerhet de under kriget neutrala. Icke därför att dessa staters folk i genomsnitt böra anses stå på en högre moralisk nivå utan helt enkelt därför, att deras intressen, såsom alltid de svagares, just sammanfalla med rättens."

Ideologien om stormakternas inneboende onska spelade en supplementär men säkerligen icke oviktig roll vid ställningstagandet till konkreta frågor. De moraliska maningar och varningar till de ledande staterna, av vilka den svenska pressen överflödade under mellankrigsskedet, måste ses i belysning härav. Frankrike, som efter det första världskriget betraktades som den europeiska stormakten framför andra, angreps i så gott som alla svenska tidningar med en våldsamhet, vilken uteslöt försök till förståelse av den för fransk politik bestämmande fruktan för ett nytt anfall österifrån. Clemenceau och Poincaré betecknades som vettvillingar och förbrytare. Angreppen fingo sin speciella färg just genom misstänksamheten mot stormakten såsom sådan; man utgick från att en mäktig stat behärskades av dåliga motiv, och att de i och för sig acceptabla försvarsargument, dess statsmän anförde, voro ett spegelfäkeri, avsett att dölja den brutala maktlystnaden.

På 1930-talet, då England framstod som Europas skiljedomare, riktades en motsvarande kritik mot detta land. Anklagelserna mot England hade emellertid så till vida en annan karaktär, som de främst gällde undfallenhet mot rättskränkningar från andra makters sida. Att England icke kraftigare ingrep mot Japans, Italiens och Tysklands våldsaktioner sades vara ett bevis på dess med stormakts-

ställningen förknippade krassa intressepolitik, dess bristande känsla för den internationella rättsordningens värde. Ofta angreps den makt, som gjorde ineffektiva försök att hindra diktaturernas övergrepp, hårdare än de fördragsbrytande staterna själva. De små staterna ansågos hysa den sannahängivenheten för rätt och fred, och det var Englands moraliska skyldighet att förverkliga deras önsningar.

Samma uppfattning har färgat debatten om Nationernas förbunds organisation och om den isolationistiska neutralitetspolitik, genom vilken de nordiska staterna avsåg sig varje ansvar för den kollektiva säkerheten. Argumentationen för en demokratisering av folkförbundet, för ett stärkande av småstaternas inflytande inom detta, grundade sig bland annat på föreställningen, att dessa stater mera än stormakterna voro benägna att handla "rätt", d. v. s. i hela mänsklighetens intresse. Då en rad småstater, enkannerligen de nordiska staterna, övergingo till den absoluta neutralitetslinjen, motiverades detta icke blott därmed, att de voro rädda för krig och att deras insatser icke kunde bli av större betydelse, utan också under hänvisning till att småstaterna under en konflikt mellan stormakterna borde förbli den fredliga kulturens vårdare. Neutraliteten blev ej endast en nödvändighet eller en nödfallsväg, den blev en stor ideell uppgift, en småstaternas speciella mission. "I den allmänna förstörelsen", skrev en inflytelserik frisinnad tidning strax före krigsutbrottet, "bör det finnas en asyl, där man inte glömt hur det är att leva i fredligt arbete, där man inte slagit sönder alla traditioner av lugn och idog strävan, där man ännu bevarar konkret vetenskap om de yttre betingelserna för andligt liv. Det är ingen skam för idéerna och deras målsmän att man söker vidmakthålla dessa yttre betingelser i stället för att deltaga i det allmänna slagsmålet." De små staterna skulle efter den väntade konflikten, liksom abbé Sieyès efter skräckvärdet, stolt kunna säga: "Jag har levat." Detta förhållande av neutraliteten såsom de små staternas levnadsform framfördes samtidigt som fortvaron av idéer, vilka ansågos omistliga, förklarades vara beroende av världskonfliktens utgång. Stormakterna ägde makten och därmed också ansvaret. Sedan det andra världskrigets utbrott har på samma linje de nordiska staternas och, efter april 1940, Sveriges neutralitet prisats som en

positiv insats till kulturens fromma. Man har hyllat den neutrala småstaten efter det mönster, som präglade Geijers lovsång till odalbonden:

”De väldiga herrar med skri och med dån
slå riken och byar omkull;
tyst bygga dem bonden och hans son,
som så uti blodbestänkt mull.”

Vissa av de här antydda föreställningarna ha ett reellt underlag. Självklart är att makten och ansvaret vid stora internationella kriser i regel ligger hos de större staternas målsmän. Lika obestridligt är att uppgörelser mellan stormakterna många gånger skett på småstaters bekostnad och att stormakter ofta uppträda med en hänsynslöshet, som svaga stater icke kunna tillåta sig. Sannolikt är, att känslan av styrka, respektive svaghet, medför en i viss mån olika mentalitet hos stora och små folk; att diskutera denna skillnad, som säkerligen icke uteslutande är till de små folkens förtjänst, kan här icke ifrågakomma.

De allmänna påståenden om stormakter och småstater, som framträtt i den svenska debatten, äro likväl till stor del både självut-sägande och i och för sig oriktiga. Själva uppdelningen av staterna i olika kategorier har, det bör först framhållas, mindre stöd i de verkliga förhållandena efter än före förra världskriget. Under skedet 1871—1918 var det naturligare att göra en så skarp åtskillnad. Avståndet i befolkningsmängd och styrka var betydande mellan de sex europeiska stormakterna och massan av småstater; den största av de små staterna, Spanien, stod under denna tid nästan helt utanför europeisk storpolitik. Efter det första världskriget blev situationen en annan. Vid sidan av Europas fem stormakter framträdde en rad halvstora, delvis nyupprättade stater — Polen, Tjeckoslovakien, Rumänien och Jugoslavien — såsom storpolitiskt verk-samma. Uttrycken stormakter och småstater blevo genom Versaillesfreden föråldrade, ehuru man fortsatte att begagna dem som om de ägt ett bestämt innehåll.

Bortsett från detta kan ideologien om stormakternas ondska och småstaternas godhet uppenbarligen icke upprätthållas. Då det i ett förut citerat representativt uttalande säges, att de svaga hålla på

rätten, är det visserligen oklart vad som menas med "rätt". Men vare sig härmed avses bevarandet av status quo eller nationell självbestämning eller fredens upprätthållande genom uppgörelser eller handlande med tanke på hela mänsklighetens bästa är tankegången lika oriktig. Hur man än betraktar de konkreta internationella motsättningar, som förelegat under senare tid, finner man såväl stormakter som småstater på båda sidorna av barriaden. I en rad fall ha små stater genom aktioner, som för de utanförstående framstått som omotiverade och hänsynslösa, framkallat krig eller visat sig redo till krig. Småstater ha, likaväl som de mäktiga, med fredliga eller krigiska medel velat ändra det bestående och nå utvidgning på andras bekostnad. Allmänna idéer och påtagliga materiella intressen kombineras till bestämmande motiv för stormakternas likaväl som för småstaternas ledare. Skillnaden är blott att den mindre statens handlingsfrihet är mera begränsad.

Då man i svensk debatt talat om småstater, har man väl ofta närmast menat de skandinaviska länderna, och hyllningen till de svaga har varit ett lätt beslöjat självberöm. Såsom sådant har det utan tvivel varit befogat i den meningen, att de nordiska länderna på grund av uppenbara förhållanden i stort sett varit nöjda med det bestående och därför eftersträvat endast fortsatt fred. Även i denna krets av brödrafolk ha likväl tvistefrågor, som på avstånd te sig oväsentliga eller meningslösa, kunnat leda till hetsiga, om också icke krigiska konflikter. Det är nog att erinra om den dansk-norska tvisten rörande Grönland och de av en våldsam presskampanj beledsagade svenska kraven på Åland.

De berörda tankegångarna äro icke heller alldeles oskådliga. Genom att skärpa förefintlig misstro och misstänksamhet hos vissa stater mot andra försvåra de i sin mån ett internationellt samarbete. De ge småstaternas benägenhet att ställa sig utanför avgöranden och undandraga sig ansvar en bedräglig karaktär av stor och upphöjd mission. De bidraga till den tendens att kräva kraftig och rättsinlig handling *av andra*, som är isolationismens ideella princip.

Handwriting